

TIP VE EDEBİYAT: İKİ ESER İKİ HASTALIK

Medicine and Literature: Two Works and Two Diseases

Sezer Erer¹

¹Assist. Prof. Dr., Uludağ University School of Medicine, Dept. of History of Medicine and Ethics

ÖZET

Edebiyat, resim ve müzik gibi hayatın, dolayısıyla da tıbbın içindedir. Bu nedenle tıbbın edebiyat, edebiyatın da tıp üzerinde etkileri vardır. Edebiyat, hayatın doğasında bulunan karşıtlıklarla birlikte, insanlara hayatı gösterir. Buna bağlı olarak, verilen eserlerde hayatın hastalıklar, hastalıkların da insanlar üzerindeki etkileri ve bu hastalıklarla başa çıkma yöntemleri hakkında çeşitli bilgilere rastlarız. Bir başka deyişle edebiyat, sosyal tıbbın ögesi gibi davranır, halkın hastalığa ve tıbbı bakışını da yansıtır.

Makalede, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında, memlekette verilen milli mücadele yıllarında yaşanan farklı hayatları anlatan iki eser ele alınmaktadır. Peyami Safa'nın 1923 yılında yayınlanan "Sözde Kızlar" eseri ve Salahaddin Enis'in 1924 yılında yayınlanan "Zaniyeler" eseri. Eserler, savaşlar sırasında ayakta ve hayatta kalmaya çalışan bir toplum ile yozlaşmaya başlayan bir toplum arasındaki farklılıkları göstermekte, bu yozlaşmanın arkasında bıraktığı iki hastalığın (frengi ve bel soğukluğu) insanların hayatları üzerindeki etkilerini vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tıp; Edebiyat; "Sözde Kızlar"; "Zaniyeler".

ABSTRACT

Literature, like art and music, is in medicine, therefore in life. Thus medicine has effects on literature as literature has on medicine. Literature shows life with the oppositions in it. Accordingly, literature has effects of life on diseases and of diseases on people and the methods of coping with diseases. In other words, literature reflects the views of people on diseases and medicine as a factor of social medicine.

In this paper, two literary works are discussed through national struggle during the World War I and War of Independence: "Sözde Kızlar" of Peyami Safa in 1923 and "Zaniyeler" of Salahaddin Enis in 1924. These works show the difference between a society that tries to survive and a society that degenerates. Also show the effects of this degeneration that left two diseases (syphilis and gonorrhoea) behind and of these diseases on life.

Keywords: Medicine; Literature, "Sözde Kızlar"; "Zaniyeler".

Edebiyat, duygu ve düşüncelerin söz ya da yazıyla etkili ve güzel bir biçimde anlatılması sanatıdır. Arapça "edeb" kelimesinden türeyen "edebiyât" nazımlı, nesirli, güzel sözlerden bahseden ilimdir. Türk Dil Kurumu'na göre de edebiyat; olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatıdır.

Lokman Hekim Journal, 2012;2(3):51-57

Received: 01.08.2012; Accepted: 23.08.2012

*Correspondence Author: Sezer Erer, Uludağ University School of Medicine, Dept. of History of Medicine and Ethics, 16059 Görükle Bursa - Türkiye
sezistan@yahoo.com*

Edebiyat, toplum hayatı ile yakından ilgilidir ve temasını tarihi dönemler etkilediği için konuları da ait olduğu toplumun ve yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtır. Ayrıca edebiyat, toplumları etkileyerek onların gelişmelerine ve değişimlerine katkıda bulunurken, toplumların yüzyıllar boyunca geçirdiği aşamalar da eserlere yansır. Eserlerin bazıları buldukları dönemin izlerini taşıırken, bazıları da konusunu tamamen tarihi gerçeklerden alabilir. Bu nedenle bu eserlerin çoğu tarihi olaylara ışık tutabilirler. Özellikle dönem romanlarında tarihi, siyasi ve sosyal gelişmeler takip edilebilir.

Türk edebiyatında Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar roman, batılılaşmanın neden olduğu problemleri, geleneğin ailedeki, toplumdaki, siyasal hayattaki çözülme işaretlerini, yenileşmenin zaruretlerini ve yollarını işlemiştir. İkinci Meşrutiyetten sonraki romanlarda ise değişen toplumun yeni insan tipleri, yeni fikir açılımları, I. Dünya Savaşı ve sonuçları, Milli Mücadele ve diğer sosyal meseleler işlenmiştir.¹ Milli mücadele yıllarında yazılan eserler hem Türk milliyetçiliğinin hem de ulus kimliğinin yaratılmasında önemli rol oynamışlardır. Eserler, savaşı, cephelerdeki durumu, o dönemde İstanbul'da yaşanmaya başlayan yozlaşmayı, zengin halk ile yoksul halk arasındaki uçurumu, direnişi, Anadolu'daki mücadeleyi, yani 1914-1923 yılları arasında halkın yaşadıklarını yansıtır.^{2,3}

Bu çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarına ait siyasi, kültürel, sosyal değişme ve bozulmaları farklı düzeylerde ele alan başlıca romanlardan sayılan Peyami Safa'nın "Sözde Kızlar" ve Selahattin Enis'in "Zaniyeler" romanları ve edebi eserlerin tıp tarihi açısından kaynak değerleri incelenmektedir.

PEYAMİ SAFA VE "SÖZDE KIZLAR"

Peyami Safa (1899-1961)

Server Bedia Hanım ve Şair İsmail Safa'nın oğlu olarak 2 Nisan 1899 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Dedesi, amcası ve kardeşi de şair ve yazardılar. Babası Sivas'a sürgün edilmiş ve orada 1901 yılında hayatını kaybetmişti. Küçük yaşta kendisine konulan kemik tüberkülozu teşhisi, dilediği gibi hareket edememesine ve dolayısıyla da içine kapanmasına neden olmuştur. Bu durum Safa'nın düzenli bir öğrenim görememesine de neden olmuştur.⁴ Kendini oldukça iyi yetiştirmiş, hatta ileri derecede Fransızca öğrenmiştir. Fransızca öğrenmesindeki en büyük destek Abdullah Cevdet'ten gelmiştir. Hastalık ve savaş nedeniyle öğrenimini sürdürememiş, ailenin geçimini sağlamak için Vefa Lisesi'ndeki öğrenimini bırakarak genç yaşta çalışmaya başlamıştır. "Keaton" adlı matbaada bir süre çalışan Safa, 13 yaşından I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar Posta ve Telgraf Nezareti'nde görev yapmıştır. Daha sonra 1914-1918 yılları arasında Rehber-i İttihad-ı Osmanî Mektebi'nde öğretmenlik yapmış, bu süre içinde hem öğretmenlik yapmış hem de Fransızcasını ilerletmiştir. Safa, 1918 yılında öğretmenlikten ayrılarak ağabeyi İlhamî ile birlikte "Yirminci Asır" gazetesini çıkarmışlar ve aynı gazetede "Server Bedii" adı altında "Asrın Hikâyeleri" başlığı ile düzenli yazılar yazmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Son Havadis, Tasvir-i Efkâr, Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman ve Tan gazetelerinde de köşe yazıları yazmış, kendisi de "Kültür Haftası" ve "Türk Düşüncesi" adlı dergileri çıkarmıştır.⁴⁻⁶

Eserlerinde derin ruhsal analizlere ve doğu-batı meselelerine yoğun bir şekilde yer vermiştir. Küçük yaşından itibaren zamanının çoğunu hastanede geçirmesi hem kendini hem de tıbbi durumları açıklamadaki ifade yeteneğini artırmıştır. Eserlerinde toplumsal öğeleri ön planda tutan Safa, bu öğelerin insanlar üzerindeki yansımalarını psikolojik ve sosyolojik olarak irdelemiştir. Psikolojik roman türünün en önemli temsilcisi sayılmaktadır. Safa, askeri görevini yapan oğlunun ölümünden dolayı duyduğu üzüntü sebebiyle birkaç ay sonra 1961 yılında vefat etmiştir.⁴⁻⁷

Eserleri: Gençliğimiz (1922), Şimşek (1923), Sözde Kızlar (1923), Mahşer (1924), Bir Akşamı (1924), Süngülerin Gölgesinde (1924), Bir Genç Kız Kalbinin Cümürü (1925), Canan (1925), Karım ve Metresim (1927), Dokuzuncu Hariciye Koşuşu (1930), Fatih-i Harbiye (1931), Atilla (1931), Bir Tereddüdün Romanı (1933), Sabahsız Geceler (1934), Hep Senin İçin (1934), Sinema Delisi Kız (1935), Çalınan Gönül (1935), Cumbadan Rumbaya (1936), Serseri (1936), Dizlerine Kapansam (1937), Korkuyorum (1938), Uçurumda Bir Genç Kız (1940), Rüya (1941), Deli Gönülüm (1942), Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1946), Yalnızız (1951), Biz İnsanlar (1959). Romanları yanında fikir yazıları da yazmıştır. Bunlar; Türk İnkılâbına Bakışlar (1938), Büyük Avrupa Anketi (1938), Felsefi Buhran (1939), Millet ve İnsan (1943), Mahutlar (1959), Mistisizm (1961), Nasyonalizm (1961), Sosyalizm (1961), Doğu-Batı Sentezi (1963), Sanat-Edebiyat-Tenkid (1970), Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca (1970), Sosyalizm-Marksizm-Komünizm (1971), Din-İnkılâp-İrtica (1971), Kadın-Aşk-Aile (1973), Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar (1976), Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976), 20. Asır Avrupa ve Biz (1976)'dir. Bazı ders

kitapları da yazmıştır: Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabeti (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929), Cumhuriyet Mekteplerine Kiraat (Dört Cilt, 1929), Yeni Talebe Mektupları (1930), Büyük Mektup Numuneleri (1932), Türk Grameri (1941), Dil Bilgisi (1942), Fransız Grameri (1942), Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948).

“Sözde Kızlar”¹⁸ (Resim 1)

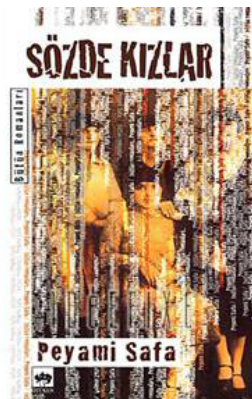
Sözde Kızlar, Peyami Safa'nın edebiyat alanına girdiğini gösteren önemli bir eserdir. İlk olarak 1923 yılında yayınlanan eser, döneminin sosyolojik-ekonomik ikilemelerini, doğu-batı meselesini, yaşanan olayların başka bir boyutu ile ülkenin yozlaşmasını anlatır. Eserde ana konu Tanzimat ile başlayan batılılaşmanın yanlış anlaşılması ile toplumda başlayan ve özellikle savaş yıllarında dejenerasyona uğramış kişilerin sayısındaki artıştır. Dönem yazarları medenileşme adı altında ortaya çıkan bu kişileri toplumda görmekten rahatsız oldukları için bu rahatsızlıklarını eserlerinde dile getirirler.

Romanın ana kahramanı Mebrure, İstanbul, Beşiktaş'ta doğar. Annesini 11 yaşlarında kaybeder. Bu ölüme dayanamayan babasının İstanbul'dan nefret etmesi sonucu Mahmutpaşa'daki büyük mağazayı satarak Manisa'ya yerleşirler. Mebrure'yi iyi bir eğitim alması için İzmir'e Amerikan mektebine gönderir. Okulu bitirdikten sonra babasıyla birlikte İzmir'e taşınma hayalleri, Yunanlıların İzmir'i işgali nedeniyle sona erer. Yunanlılar dükkânı ele geçirdikten sonra babasını da esir alırlar. Mebrure ise İstanbul'a kaçmayı başarır. İstanbul'daki tek akrabaları olan Sefaret Müsteşarı Nafi Bey'in ailesini bulmaya çalışır. Mebrure'nin İstanbul'da geldiği yer, zenginlerin çoğunlukta olduğu ve batı gölgesinde yaşayan insanların bulunduğu yer olan Şişli'dir. Kalacak başka yeri olmadığı için burada yaşamaya başlar. Nafi Bey ölmüştür. Eşi Nazmiye Hanım ise, zenginliğinin tadını çıkarmakta, Avrupa özentisi bir yaşam sürmektedir. Kızı Nevin ve oğlu Behiç ile Şişli âlemlerinin ana merkezini oluştururlar. Mebrure, bu âlemler sırasında yeni insanlarla tanışır. Güzide, Belma, Siyret, Naciye Hanım, Nizamettin Bey ve Salih. Nevin ve Behiç'in kadınlara ve kadınlığa verdikleri önem sadece bedenidir. Bu yüzden Nevin, kendini makyaja, dış görünüşe, kıyafetlere vermiş, yapay bir güzelliğin peşindedir; Behiç de bütün genç ve körpe kızları kandırmaya çalışmaktadır. Behiç'in romandaki en önemli rolü, Belma (Hatice) ile ilişkisinden olan çocuğunu diri diri gömmesidir. Viyana'da mürebbiyesi Rejina'dan kapıldığı frengi hastalığını Belma'ya, dolayısıyla bebeğe geçirir. Belma'nın çocuktan kurtulması için elinden geleni yapar çünkü çocuğun hastalıklı doğacağını bilmektedir. Belma, kendi kararlarını uygular ve çocuğu doğurur. Ancak, doğan çocuk hastalık nedeniyle tam olarak gelişmemiş, vücudunda hastalığa dair pek çok bozukluğa sahip bir şekilde doğar: “Çocuğumun eti yoktu Bütün kemikleri, ince bir deri altında birer birer sayılıyordu. Kafası kocamandı, başından ayaklarına kadar her tarafta sapsarı derisinin üstünde, nasıl söyleyeyim, tesbih böceklerine benzeyen kabarcıklar, benek benek sivilceler, lekeler vardı...” Belma her ne kadar bebeği tedavi ettirerek yaşatmak istese de, Behiç bu düşünceyi hiçbir zaman dikkate almaz ve sonunda bebeği diri diri gömerek bu hastalıklı yaratıktan kurtulur. Bu olaydan sonra hiçbir şey olmamış gibi eski yaşamlarına geri dönerler. Bir taraftan hastalık için de tedavilerine devam ederler. Ancak Belma tedavi için gerekli özeni göstermez ve vücudu hastalığa karşı fazla dayanamaz. En sonunda da kendini zehirleyerek intihar eder.

İstanbul'un ahlaki çöküntüye uğramış kısmı bu şekilde anlatılırken, bir taraftan da Anadolu'yu temsil

Resim 1. Sözde Kızlar

eden Fahri'den bahsedilir. Anadolu aşığı olan bu genç, her iki savaşta da askerlik yapmış, memleketi için mücadele etmiştir. Romanın sonunda da Mebrure, Fahri'yi, Anadolu'ya kendisiyle beraber gitmesi için seçer. Böylece hem Türk gelenekleri ve insanları, hem de gerçek hayatların yaşandığı Anadolu bu doğu-batı meselesinin galibi olurlar.

Bir kriz romanı olan “Sözde Kızlar”, İzmir işgal edilince babası Yunanlılar tarafından yakalanan Mebrure'nin İstanbul'a gelişini, bir akrabasının yanına sığınışını, orada şahit olduğu ve içine çekilmeye çalışıldığı dejenere hayatı, ahlaksızlığa karşı verilen direnişi ve sonunda babasının izini bularak kurtuluşu anlatılmaktadır.

SELAHADDİN ENİS VE “ZANİYELER”**Selahaddin Enis (Atabeyoğlu) (1892-1942)**

Gürcistan Atabek hanedan soyundan jandarma albayı Ahmed Enis Bey ve İzmir-Çeşme'nin ileri gelenlerinden Naime Hanım'ın 3 çocuğundan biri olarak 1892 yılında Antalya'da doğmuştur. Babasının görevi nedeniyle Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yaşamışlardır. Milli mücadele ve hürriyet için savaşan bir ailenin üyesi olan Enis, bu değerler içinde büyümüştür. Babasının amcası da Sevr Antlaşmasına karşı çıkan ve bu düşüncesini mezar taşına da yazdıran Topçu Ferik Paşa'dır. İlk yazısını 11 yaşında iken Konya Anadolu Gazetesi'nde yazmıştır. İlk romanı ise 17 yaşında iken yazdığı “Neriman”dır. Gençlik yılları İstanbul'da geçen Enis, 1912 yılında edebiyat öğretmeninin katkılarıyla “Tanin” gazetesi ile basın ile tanışmıştır. Daha sonra “Kadın” adlı bir dergi çıkarma teklifi alır. Hukuk Fakültesi'nde başladığı üniversite eğitimini 1. Dünya Savaşı'nda askere alınması nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Savaş bittikten sonra Ayân Meclisi kâtipliği, Denizyolları memurluğu, Denizyolları neşriyat müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, yazı işleri ve yayın şefliği yapmıştır. Mütareke yıllarında “Kaplan” adıyla bir edebiyat dergisine editör olmuş ancak o dönemdeki sansür nedeniyle dergiyi kapatmak zorunda kalmıştır. Bundan kısa bir süre sonra “Şebab” dergisinde yazı işleri müdürlüğü yapmıştır. Yine az parayla çalıştığı “Payitaht” gündelik gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yapmış, bu başarıları sayesinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ahmet Haşim aracılığı ile “İkdam” gazetesinde yazı işlerinde görev yapmaya başlamıştır. Gazetecilik hayatına İkdam, Vakit, Son Saat, Milliyet, Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinde devam etmiştir.^{9,10}

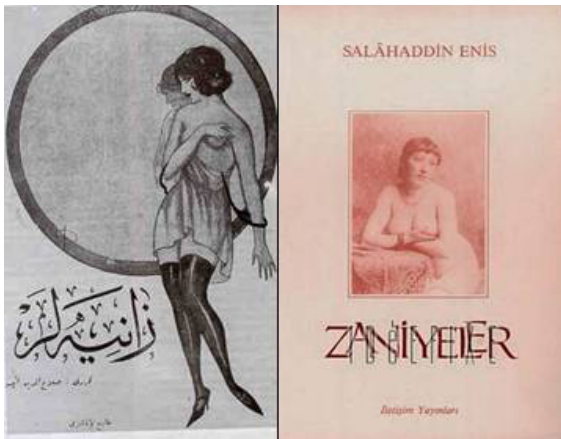
Eserlerinde natüralizm etkisi ile halkı ve yozlaşan çevreleri anlatan Enis, Türkiye'nin “Emile Zola”sı olarak tanımlanır. Genel olarak I. Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarında yozlaşmaya başlayan İstanbul çevrelerini anlatmıştır. Eserleri müstehcenlik taşıdığı gerekçesi ile kütüphanelere alınmamış, kullandığı sert ve açık ifadeler, hayatın gerçeklerini acı bir şekilde yazması, dönemin diğer eserleri arasında ve piyasada yer almasını engellemiştir. Ayrıca eserlerinde I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da yaşanan âlemlerden, yozlaşmadan ve bu âlemlerde sürekli boy gösteren edebiyatçılarımızdan bahsetmesi de edebiyat camiasında yer edinmemesine neden olmuştur. Bu durum edebi çalışmalarını bırakması ile son bulmuştur. Enis, 11 Haziran 1924 yılında zatürreeden ölmüştür.⁹

Eserleri: Neriman (1912), Zaniyeler (1924), Sara (1926), Cehennem Yolcuları (1926), Orta Malı (1925-26), Ayarı Bozuklar (1926), Endam Aynası (1927), Mahalle (19) isimli romanları ve Bataklik Çiçeği (1924) isimli bir hikâyesi vardır.

“Zaniyeler”¹⁰ (Resim 2)

Roman ilk olarak 1924 yılında Osmanlıca yayınlanmış, 1943 yılında Latin harfleriyle tekrar basılmıştır. Eser, I. Dünya Savaşı'nı yaşayan ancak bambaşka bir İstanbul portresi içinde yaşanan adi, basit yaşamları en açık ve gerçekçi şekliyle anlatır.

Romanın ana kahramanı Fitnat, Rumeli'de zengin ve servet içinde bir yaşam geçirirken, Balkan Savaşı sonrası yaşanan göçlerle Türkiye'ye gelen iyi güngörmüş, daha sonra sefaletе düşmüş bir ailenin kızıdır. Yaşadıkları yoksulluğa rağmen, Fitnat'ı en iyi okullara gönderir ve çok iyi bir eğitim aldırır. Fitnat,

Resim 2. Zaniyeler

Konya'nın en ileri gelen zenginlerinden biri olan tiftik tüccarı Hasan Rifat Efendi ile evlenerek Konya'ya gider. Her istediği yapılan ve zenginlik içinde yaşayan Fitnat'ın Konya'daki yaşamının büyük bölümünü ilkbahardan itibaren başlayan Meram Bağları eğlenceleri (Geda Âbad) oluşturur. Tatil için İstanbul'a gider. Burada ailesi tarafından dışlanmış olan, savaş hakkındaki endişesi “... bizi Fransız parfümlerinden mahrum eden bu savaşa lanet olsun...” düzeyinde olan, Şişli âlemlerinin merkezi teyzesi Münevver Hanım sayesinde bambaşka bir âlemle tanışır. Âlemlerin değişmez isimleri; Azize, Canan, Nazlı Hanım, İclal, Jale Türkan, Müceyyip Paşa, Yahya Cemal, Hicri Sıtkı Efendi, Cemşit Bey, Prenses Leman Hanım, Sadık ve Dr. Mükerrer'm'dir.

Müceyyip Paşa, küçük rütbeli bir subay iken, hürriyet savaşçısı görünerek birçok sözde iş yapar ve Paşa olur. Paşa oldukça da alçak bir kişiliğe sahip olur. Âlemlerin temeli ve merkezidir. Romanda “bel soğukluğu” hastalığına yakalanan tek kişidir. Hastalığı Viyana’da kapar. Tedavisi tam etki gösteremez ve hastalık orşite (testis iltihabı) çevirir.

Romandaki diğer önemli karakter Dr. Mükerrerem’dir. Doktor Mükerrerem, Fitnat’ı yolda görüp beğenen ve tanışmak için Münevver Hanım’ın evine gelen, işine âşık, terbiyeli bir gençtir. Âlemdeki diğer insanlardan farklı, daha ahlaklı bir insandır. Fitnat, kısa süre sonra doktorla birlikte yaşamaya başlar. Ancak, bunca zamandan beri alıştığı âlem hayatından da uzak kalmaz ve bu âlemleri evine taşır. Dr. Mükerrerem de Fitnat’ın isteklerini yerine getirebilmek, âlemlerin aynı şatafatta devam edebilmesini sağlamak için mesleğini kötü yönde kullanmaya başlar; “... *Temiz ve insani olan mesleği adi bir sarraflığa dönüştürür ...*”. İlk olarak hastalarından daha fazla para istemeye başlar. Sonra ise o dönemlerde kesinlikle yasak olan bir işlem uygular: Kürtaj. Cumhuriyetten önceki dönemde çocuk düşürme ve doğum kontrolü yasaktı ve bunu uygulayanlar için çeşitli cezalar uygulanmaktaydı. 1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre cezalara karar verilmekteydi.¹¹ Dr. Mükerrerem, en son olarak sağlam bir askere sahte çürük raporu hazırlar, çünkü bu işten alacağı para oldukça yüküldür. Dr. Mükerrerem, bu yaptıkları yüzünden bütün etik yükümlülüklerini çiğnemiş, mesleğini sadece para kazanma arzusuyla yapmıştır. Bu son yaptığı işlem suç niteliğine olduğu için sonucunda da yakalanır ve hapsedilir.

ROMANLARDAKİ HASTALIKLAR

Romanların her ikisinde de yaşanan gece ve âlem hayatları nedeniyle yakalanan hastalıklardan söz edilir. Bu hastalıklar “Sözde Kızlar”da frengi, “Zaniyeler”de ise belsoğukluğudur.

Frengi (Syphilis)

Cinsel yolla bulaşan bu hastalık, antik çağlardan bu yana insanları tehdit etmektedir. Eski Çin, Eski İran, Eski Yunan’da frengi belirtilerinden bahsedilmekte ve tedavisi için genelde civa kullanıldığı anlatılmaktadır. Frengi cinsel yolla bulaşan bir hastalık olduğu için, belirtiler öncelikle cinsel organlarda kendisini gösterir. Hastalık belirtileri 3 evrede ortaya çıkar. Başta şankr adı verilen şişliklerle kendini gösteren hastalık ilerledikçe, kalp, göz, sinir sistemi, beyin, kemikler ve eklemleri etkiler. Özellikle kafatası, kol ve bacak kemiklerinde deformasyonlara, fare yemişi gibi çentiklerin oluşması gözlenir. Hastalığın son aşamasında ise kalp hastalıkları, körlük, felçler ve ölüm meydana gelir. Hastalık, enfekte anneden bebeğine geçer. Eğer anne yeni hastalığa tutulmuşsa bebeğine hastalığı bulaştırma riski, eski hastalara göre daha fazladır. Frengi, çocuğa anneden plasenta yoluyla ve gebeliğin 5. ayından sonra enfeksiyon çocuğun dolaşımına geçer. Hastalık, düşük veya ölü doğumlara neden olur. Önce ilk aylarda düşüklükler, sonra daha uzun süren gebelikler ve 7. ayda ölü doğumlar, en sonunda da enfekte bebeklerin doğumu şeklinde olur. Bununla beraber, gebeliğin son aylarında alınan hastalığın bebeğe geçmeme şansı da mevcuttur. Doğan bebek, sifilis belirtileri taşımasa da ilerleyen zamanda belirtiler deride, burunda, iç organlarda ve kemiklerde kendini göstermeye başlar. Hasta anne daha önce tedavi görmüş olsa bile, gebeliğin 5-6. aylarında tedavi yapılırsa, hastalığın bebek çoğunlukla sağlam doğar ve yaşama şansı artar.^{12,13}

“Sözde Kızlar”da Behiç ve Belma’nın hastalıklı doğan bebeklerinden bahsedilmektedir. Bebekteki deri lezyonları, kemiklerindeki deformasyonlar hastalığın belirtilerine uygun şekilde anlatılmıştır.

Belsoğukluğu (Gonorrhea)

Bu hastalık da frengi gibi cinsel yolla bulaşır. Bu tür hastaların çoğunda ortalama 1-30 günde belirtiler görünse de çoğu hastada belirtiler tam gözlenmeyebilir. Ancak, akıntı, tuvalet yapma sırasındaki ağrı ve cinsel organlarda kaşıntı belirtileri vardır. Hastalık ilerledikçe orşite, prostatite çevirir ve çocuk sahibi olunamaz. Hasta kadınlar bebeklerine de bu hastalığı bulaştırırlar. Bu bulaşma, doğum kanalından geçerken bebeğin cinsel organına teması nedeniyle. Bu bulaşma sonucu bebekte körlük sonuçlanabilen göz enfeksiyonu görülebilir. Hastalığın tedavisi çeşitli antibiyotiklerle yapılır.¹⁴

“Zaniyeler” romanında Müceyyip Paşa’nın belsoğukluğu hastalığına yakalandığından bahsedilir. Geç fark edilmiş olması muhtemeldir, çünkü hastalığın ilerlediği ve orşite çevirdiği anlatılmaktadır.

Türkiye’de Frengi ve Belsoğukluğu

Türkiye’de zührevi hastalıklarla mücadele 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Frenk hastalığı denilen frengi, özellikle Kırım Savaşı’ndan (1853-1856) ve 93 Savaşı’ndan (1877-1878) sonra özellikle Kastamonu ve çevresinde görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise göçler, sefalet ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle fuhuş artınca hastalık da artmıştır. Yıllar boyunca devam eden savaşlarla birlikte insanların sağlıksız şartlarda yaşamaları ve yoksulluk, salgın ve bulaşıcı hastalıkların artmasına neden olmuştur. Özellikle veba, çiçek, trahom, kolera, tüberküloz, tifo, kuduz, tifüs, dizanteri, sıtma, frengi ve bel soğukluğu bulaşıcı hastalıkların başında gelmekteydi. Savaş, sağlık personelinin yetersizliği, savaş döneminde geliştirilemeyen sağlık politikaları, hastalıklardan nasıl korunulacağı hakkındaki yetersiz bilgi, ekonomik yetersizlikler ve ulaşım sıkıntıları nedeniyle hastalıklar bütün ülkeye yayılmıştır. Aynı dönemde hazırlanan frengiyle mücadele nizamnamesine de gerektiği gibi uyulmamıştır.¹⁵ Kalıtsal olduğuna inanıldığı için 1913’lerde çıkarılan bir nizamname ile evlenecek olanların hastalık taşımadıklarını gösteren sağlık cüzdanı göstermesi almaları zorunlu kılınmıştır. İşgal döneminde (1920-1922) Rusya’nın yıkılmasının ardından başta Rus göçmenleri olmak üzere birçok ülkeden insanların kaçarak İstanbul’a gelmeleri ve yaşadıkları ekonomik sıkıntı sonucu şehirde boy göstermeye başlayan fuhuş da cinsel hastalıkların artmasına neden olmuştur. İstanbul’da savaşın yanı sıra göçler ve ekonomik sıkıntılarla birlikte içki, kumar ve fuhuşun artması halkın sosyal yapısının bozulması ve ahlaki çöküntünün yaşanması ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁻¹⁸ Bu dönemde zührevi hastalıkların evli eşlerden diğerine ve kalıtsal olarak çocuklara geçtiğini, bu tür hastalıklara yakalananların kendilerini gizlemeleri ile bilinçli olarak hastalığı yaymaya devam ettiklerini belirten Dr. Fuat Umay da evlenmeden önce çiftlerin rapor almaları gerektiğini belirterek frengi ile ilgili Meclise de bir öneri sunmuştur. Bunun üzerine frengi için acil tedbirler alınması amacıyla Frengi Kanunu çıkarılmıştır. Devam eden süreç içinde Bolu milletvekili Dr. Fuad Bey’in önerisi ile 7 Mart 1921 tarihli Resmi Gazetede “Frengi Men ve Tehdidini Sirayet ve İntişarına Ait Kanun” çıkartılmıştır. Sağlık Müdürlüğü tarafından halkın farkındalığının artırılması için gazete ve beyannamelerle yayın yapılmış, mücadele yolları aranmıştır. Tedavi için dispanserler açılmış, bu dispanserlerde parasız ve kişinin mahremiyetine özen göstererek tedavi yapılmıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra ise zührevi hastalıklarla savaş başlatılmıştır. Günümüzde iki hastalık da bildiri zorunlu hastalıklar listesinde bulunmaktadır.^{18,19}

SONUÇ

Tıbbın ve sanatın temel uğraş alanları insandır. Edebiyat, yazarın gözüyle hayatın bir yansıması olmakla birlikte hayatın içinde olan hasta, hastalık ve hastalıkların tedavi süreçleri ile hastalıkların insanlardaki psikolojik ve sosyolojik yansımalarına da yer verir. Böylece halkın hastalığa, hekime ve tıbbı bakışına ve tıbbi gelişmeler konusundaki düşüncelerine örnekler sunabilir. Çalışmada ele alınan iki eser de Milli Mücadele sırasında İstanbul’daki “yüksek sınıf” ailelerindeki “batılılaşma” sevdası ile ahlâki değerlerin yok oluşunu ve yozlaşmayı vermekte, bu yozlaşmanın sonucu olarak iki hastalık ön plana çıkmaktadır. “Sözde Kızlar”da frengi, “Zaniyeler”de bel soğukluğu. İki kriz dönemi romanı da yaşam tarzlarının sağlık üzerine etkisini vermektedir.

Edebiyatın sosyal bir bilim dalı olması, ürünlerinde sosyal ve kültürel değişimleri, psikoloji çalışmalarını, ekonomik ve ahlak anlayışlarını sergilemesine neden olur. Bu yaklaşımları sergilerken de birçok bilimden yararlanır.²⁰ İnsan yaşamının en önemli unsurlarından sağlık ve hastalık kavramları da çoğu zaman edebi eserlerin ya ana teması olmuştur, ya da yazarın hekim olmasından kaynaklanarak tecrübelerini yansıtmaları şeklinde karşımıza çıkmıştır. Çoğunlukla da tıbbi anlamı dışında sosyal boyutuyla irdelenmiştir.

Tıbbın edebiyat, edebiyatın da tıp üzerindeki etkilerini Galip Ata (Ataç), edebiyatçıların tıbbi alanlardan yardım alarak tıbbi edebiyata karıştırmalarının tıbbi halkı sevdirmesi, bunun yanı sıra hekimlerin de edebiyattan yararlanmaları olarak belirtir. Böylece tıbbi buluşlar yanında pek çok hekim kitaplarını halka yönelik, güzel ve anlaşılır bir dil kullanarak yazmışlardır.²¹ Edebiyatın hekime duygularını doğru ve güzel ifade etme sanatı kazandırması yanında hastalarla iletişim, anlama-açıklama ve duyarlılık üzerinde etkili olduğu da düşünülmektedir.²²

Edebi eserlerin dönem özelliklerini içererek yazılmış olması, onlara tarihi birer belge niteliği kazandırabilmektedir. Dönemin düşünce yapısının anlaşılmasına yardım ettiği gibi insanların hayata, hastalığa, sağlığa ve tıbbı bakışlarını da yansıtabilir. Bu niteliği ile edebiyat, tıp tarihinin sosyal yönünü oluşturur. Böylece dönem eserleri tıp tarihi araştırmaları kaynakları arasında sayılabilir. Bu da eserlerin farklı bir şekilde incelenerek tıp tarihine katkı sağlamalarına yardımcı olabilir.

BİLGİ: Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2011 tarihleri arasında Mersin’de, Mersin ve Çukurova Üniversiteleri Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalları tarafından düzenlenen VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri’nde sözlü olarak sunulan bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

KAYNAKLAR

1. Narlı M. Roman Ne Anlatır-Cumhuriyet Dönemi 1920-2000. Türk Romanı Üzerine Tematik Bir Tasnif ve Değerlendirme. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Basım Yayım; 2009. s.20.
2. Sevinç C. Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele. Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2009; 4(1-2): 2011-2040.
3. Balabanlılar M. Türk Romanında Kurtuluş Savaşı. Türkiye İş Bankası Yayınları; 2003
4. Karakaş Ş, Kirişçiöğlü F. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık; 1999, s. 84-85.
5. Göze E. Peyami Safa. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları; 1987, s. 7-18.
6. Oktay A. Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları; 1993, s. 1221-1230.
7. Tekin M. Peyami Safa’nın Roman Sanatı ve Romanları Üzerine Bir Araştırma. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi; 1990, s. 2-11,152-65.
8. Safa P. Sözde Kızlar. 23. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat; 2000.
9. Çılgın AS. Edebiyata Yansıyan Kriz: Sözde Kızlar ve Zaniyeler Örneği. U.Ü. Fen-Edeb. Fak. Sosyal Bilimler Derg. 2003; 4(4):139-156.
10. Enis S. Zaniyeler. 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları; 1989.
11. Erdemir AD. Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi. Bursa: Nobel Tıp Kitabevleri; 1996, s.85-90, 131-140.
12. Özdemir B. Geçmişte, Günümüzde Syphilis (Frengi). U.Ü.Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1987.
13. Murat A: Klinik Dermatoloji ve Veneroloji. İstanbul: Mısırlı Matbaası; 1982, s. 259265,296-301.
14. Kılıçturgay K. Enfeksiyon Hastalıkları. İç Hastalıkları. Öbek A, Editör. İstanbul: Karar Matbaası; 1990, s. 143-4.
15. Keser U. Cumhuriyetin İlk Yıllarında İstanbul’da Sağlık Faaliyetleri, Azınlıklara Ait Sağlık Kurumları ve İşletmeleri. Erdemir AD, Başağaoğlu İ, Öncel Ö, Erer S, editörler. Geçmişten Günümüze İstanbul’da Sağlık Kongre Bildiri Kitabı; 3-6 Kasım 2010; İstanbul. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2010, s. 804-823.
16. Özer İ. Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam. OTAM, 2003; 14: 247-271.
17. Keser U. İşgal ve Millî Mücadele Döneminde İstanbul’da Sağlık konusuna Kesitsel Bir Bakış. Erdemir AD, Başağaoğlu İ, Öncel Ö, Erer S, editörler. Geçmişten Günümüze İstanbul’da Sağlık Kongre Bildiri Kitabı; 3-6 Kasım 2010; İstanbul. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım; 2010, s.782-803.
18. Hot İ. Ülkemizde Frengi Hastalığı ile Mücadele. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi. 2004; 12(1):36-43.
19. Keser U. Millî Mücadele Döneminde Anadolu’da Sağlık Faaliyetleri. Erdemir AD, Öncel Ö, Küçükdağ Y, Okka B, Erer S, editörler. 1. Uluslar arası Türk Tıp Tarihi Kongresi – 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı, II. Cilt. 20-24 Mayıs 2008 Konya. 2008, s. 1241-1268.
20. Çetişli İ. Edebiyat Eğitiminde Edebî Metnin Yeri ve Anlamı. Milli Eğitim Dergisi. 2006; 34(169), http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/ismail.pdf
21. Ata G (Ataç). Tıp ve Edebiyat. Servet-i Fünun Dergisi. 3 Temmuz 1324 (16 Temmuz 1908); 228-230.
22. Yavuz Cl. Tıp ve Edebiyat. Tıp Dünyası. 15 Mart 2000; 59, <http://www.ttb.org.tr/TD/TD59/5915.html>.